

Πληθυσμοί

1.1. Πληθυσμιακή εξέλιξη στην Ευρώπη

Σε παγκόσμια κλίμακα, η Ευρώπη αποτελεί έναν αρκετά ομοιογενή χώρο σε ό,τι αφορά στα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της. Οι αντιθέσεις ως προς την κατανομή και την αύξηση του πληθυσμού, καθώς και ως προς τη δημογραφική εξέλιξή του είναι σχετικά περιορισμένες σε σχέση με τα όσα συμβαίνουν σε παγκόσμιο επίπεδο. Αλήθεια, ποια είναι η διαφορά τριών ή πέντε ετών στον μέσο όρο ζωής μεταξύ των χωρών της Ευρώπης, όταν ξέρουμε ότι η διαφορά αυτή ανάμεσα σε ευρωπαϊκές χώρες και σε χώρες του τρίτου κόσμου μπορεί να αγγίζει και τα σαράντα χρόνια; Παρόλα αυτά, παρότι οι δημογραφικές διαφορές μεταξύ των χωρών της Ευρώπης συγκλίνουν τα τελευταία χρόνια και είναι κατά πολύ μικρότερες απ' αυτές που συναντάμε ανά τον κόσμο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι άξιες για διερεύνηση. Ούτε πάλι μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η Ευρώπη αποτελεί και ένα ομοιογενές δημογραφικό σύνολο, ιδιαίτερα μετά την ένταξη σ' αυτή νέων κρατών-μελών της «ενδιάμεσης» Ευρώπης.

Οι δημογραφικοί δείκτες στην Ευρώπη μπορούν να χαρακτηριστούν ότι βρίσκονται εδώ και κάποια χρόνια σε λήθαργο. Κάποιες χώρες ολοκλήρωσαν τη δημογραφική τους μετάβαση μεταξύ των αρχών των δεκαετιών του '70, οι πιο πρώιμες χώρες (Γερμανία) και του '90 οι πιο αργοπορημένες, όπως η Ιρλανδία. Οι μεσογειακές χώρες πέρασαν από το στάδιο αυτό σε μία ενδιάμεση περίοδο, στα μέσα της δεκαετίας του '80. Το γενικευμένο πέρασμα των «15» ευρωπαϊκών χωρών στον «*δημογραφικό μοντερνισμό*» χαρακτηρίζεται από χαμηλή γεννητικότητα, κάτω απ' το όριο ανανέωσης των γενεών, από θνησιμότητα που

διατηρείται σε υψηλά σχετικά επίπεδα, εξαιτίας του πολύ μεγάλου ποσοστού των ηλικιωμένων ατόμων στον πληθυσμό, ενώ παράλληλα το μέσο προσδόκιμο ζωής βρίσκεται σε συνεχή άνοδο. Σταδιακά ο αριθμός των θανάτων, σε πολλές χώρες, αρχίζει να ξεπερνάει τον αντίστοιχο αριθμό των γεννήσεων. Σύμφωνα με τις επίσημες προβλέψεις, στην ΕΕ-15 γύρω στο 2005, το πλήθος των ατόμων σε ηλικία μεγαλύτερη από τα εξήντα θα ξεπεράσει τον αριθμό των νέων που είναι μικρότεροι από είκοσι χρονών. Παράλληλα, μεταξύ 2000 και 2005, ο αριθμός των συνταξιούχων θα διπλασιαστεί, ενώ ο ενεργός πληθυσμός στο ίδιο διάστημα θα μειωθεί κατά 15%, κάτι που θα φέρει τα πάνω κάτω στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

Κάτι που είναι ορατό στο απώτερο μέλλον και συγκεντρώνει αρκετές πιθανότητες να συμβεί είναι ότι οι νέοι, που από εδώ και πέρα θα μπαίνουν στην αγορά εργασίας, θα «εργάζονται» για να μπορέσουν να πληρωθούν οι συντάξεις των παλαιότερων. Η ελπίδα ότι το θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο θα μπορέσει να εξισορροπήσει την αρνητική φυσική αύξηση του πληθυσμού δεν είναι καθόλου βέβαιο. Σε έναν απολογισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 1996, υπήρχε η εκτίμηση ότι για να μπορέσουν να αντισταθμιστούν οι δημογραφικές επιπτώσεις στον πληθυσμό της ΕΕ, θα έπρεπε η τελευταία να δέχεται περίπου επτά εκατομμύρια πρόσφυγες τον χρόνο, ενώ η μέση επίσης μεταναστευτική εισροή την τελευταία δεκαετία ήταν μόνο ένα εκατομμύριο (*Mathieu, J.-L., 1999*).

Ο πληθυσμός της Ευρώπης, απ’ τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια όρη, αριθμεί σήμερα 688 εκατ. κατοίκους, αντιπροσωπεύει δηλαδή περίπου το 1/8 του παγκόσμιου πληθυσμού και αποτελεί ένα δημογραφικό σύνολο αντίστοιχο μ’ αυτό της Αφρικής (650 εκατομ.) ή της Αμερικής, βόρειας και νότιας (727 εκατομ.), αλλά κατά πολύ μικρότερο από εκείνο της Ασίας (περίπου 3,3 δισεκατομμύρια που αντιστοιχούν στο 61% του πληθυσμού της γης).

Η πληθυσμιακή ανάπτυξη της Ευρώπης τον 20ό αιώνα εξελίσσεται διαχρονικά με χαμηλούς ρυθμούς, κατά πολύ χαμηλότερους απ’ αυτούς τον 18ο και 19ο αιώνα. Κατά τη δεκαετία του ’80 και πριν από τη “Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση” το 1992, ο πληθυσμός της Ευρώπης παρουσίαζε μία μέση επίσης αύξηση της τάξης του 0,4%. Με δεδομένο ότι η συμβολή της μετανάστευσης στην αύξηση του πληθυσμού ήταν μηδαμινή κατά την περίοδο αυτή, για τον λόγο ότι δεν είχε ακόμη ξεσπάσει το μεταναστευτικό κύμα εξαιτίας της κατάλυσης των καθεστώτων των σοσιαλιστικών δημοκρατιών του πρώην ανατολικού μπλοκ, η δημογραφική αύξηση θα πρέπει να αποδοθεί αποκλειστικά στη θετική μεταβολή της φυσικής αύξησης του πληθυσμού. Σε διάστημα λοιπόν

δύο αιώνων, ολοκληρώνεται η *δημογραφική μετάβαση* από ένα παραδοσιακό δημογραφικό καθεστώς με υψηλούς δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας, σε ένα σύγχρονο δημογραφικό μοντέλο χαμηλής γεννητικότητας και χαμηλής θνησιμότητας. Σύμφωνα με Έκθεση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με τίτλο: “*State of the world population 2002: People, poverty and possibilities*” (United Nations, UNFPA, 2002), εκτιμάται ότι το 2050 ο συνολικός πληθυσμός της Ευρώπης θα περιοριστεί σε 600 εκατομμύρια. Ταυτόσημες και εξίσου ανησυχητικές είναι και οι εκτιμήσεις που έχουν γίνει στην ΕΕ με τις σχετικές Εκθέσεις της αρμόδιας Υπηρεσίας κατά το διάστημα 1995-2001. Το γεγονός ότι οι δέκα χώρες του κόσμου με τη χαμηλότερη και σημαντικά κάτω απ’ το μηδέν φυσική αύξηση πληθυσμού βρίσκονται στην ΕΕ, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πληθυσμιακή ύφεση δεν θα κοπάσει. Η γενική αυτή ροπή στη δημογραφική εξέλιξη της ΕΕ αποτελεί και το βασικότερο γνώρισμα της πληθυσμιακής ταυτότητάς της. (Kreager, Ph., 1977).

1.2. Το φαινόμενο αστικοποίησης και διάχυσης του πληθυσμού στην Ευρώπη

Ο πληθυσμός της Ευρώπης είναι πολύ άνισα κατανεμημένος και ένα σημαντικό μέρος του ευρωπαϊκού εδάφους είναι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένο. Στις βόρειες περιοχές της ηπείρου, σ’ εκείνες που βρίσκονται βορειότερα από τον 60ό παράλληλο, σε μια έκταση που αντιστοιχεί στο 1/3 της συνολικής επιφάνειάς της, κατοικεί μόλις το 3% του συνολικού πληθυσμού της. Αντίθετα, το τμήμα της κεντρικής Ευρώπης που εκτείνεται από τη βορειοδυτική Γερμανία και τη βορειοανατολική Γαλλία κατά μήκος του Ρήνου (συμπεριλαμβανομένης όλης της Αγγλίας και των χωρών Μπενελούξ), μέχρι την Ελβετία και τη βόρεια Ιταλία, αποτελεί τον πληθυσμιακό και δημογραφικό πυρήνα της Ευρώπης, με τις υψηλότερες πυκνότητες πληθυσμού. Ο πληθυσμός του τμήματος αυτού περιλαμβάνει περισσότερο απ’ το 1/4 του συνολικού πληθυσμού της ηπείρου, ενώ η έκτασή του καλύπτει λιγότερο απ’ το 1/5 της συνολικής επιφάνειάς της. Επίσης, στο τμήμα αυτό περικλείεται ένα πυκνό δίκτυο μεγάλων πόλεων που έχουν την τάση να ενώνονται μεταξύ τους διαμορφώνοντας ένα συμπαγές αστικό σύνολο. Η απόσταση ανάμεσα σε δύο πόλεις των 100.000 κατοίκων σπάνια υπερβαίνει τα 50 χιλιόμετρα. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο Βέλγιο και στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 90% του πληθυσμού κατοικεί σε αστικές περιοχές. Το παραπάνω μεγάλο δίκτυο πόλεων της κεντρικής Ευρώπης αποτελεί την *ευρωπαϊκή «μεγαλούπολη»*, με την ευρεία έννοια μια *ευρωπαϊκή μητροπολιτική*

περιοχή, τον οικονομικό και επιχειρησιακό άξονα της Ευρώπης, αντίστοιχο με τον άξονα της βόρειας Αμερικής, από την ακτή του Ατλαντικού μέχρι το Σικάγο και της Ιαπωνίας, από το Ναγκασάκι μέχρι το Τόκιο (*Gottmann, J., 1973*).

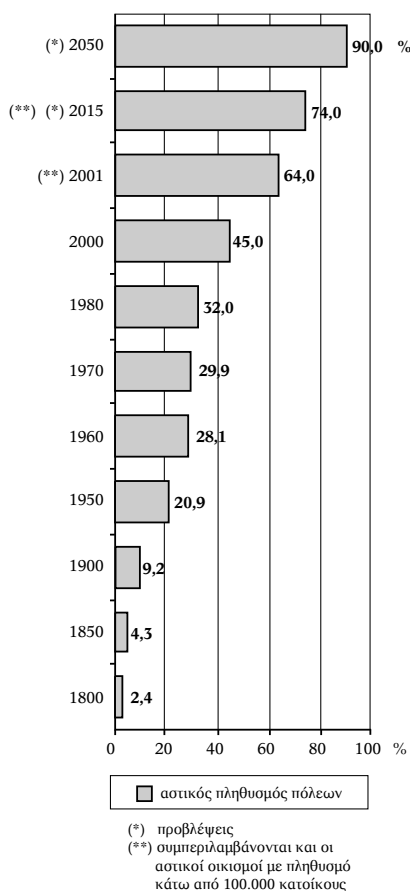
Η *ευρωπαϊκή μεγαλούπολη* ιστορικά διαμορφώθηκε τον 11ο-12ο αιώνα, στη μακρά διάρκεια μιας διαδικασίας όπου το οικονομικό κέντρο βαρύτητας της Ευρώπης μετατοπίστηκε σταδιακά από τη Μεσόγειο προς τη βόρεια θάλασσα. Οι ναυτικές δημοκρατίες της βόρειας Ιταλίας, πλούσιες χάρη στο εμπόριο με την ανατολή καθώς και οι Κάτω Χώρες και η Φλάνδρα, εξελίχθηκαν στους βασικούς πόλους οικονομικής δραστηριότητας της ηπείρου. Οι περιοχές που βρίσκονταν στους οδικούς άξονες που συνέδεαν τους δύο παραπάνω πόλους — η Καμπανία και το λεκανοπέδιο του Παρισιού σε πρώτη φάση, ο άξονας της Ρηνανίας σε δεύτερη φάση —, γνώρισαν μια ταχύτατη ανάπτυξη. Στα τέλη του 14ου αιώνα, αναπτύσσονται σε μεγάλο βαθμό και οι οδικοί άξονες της Γερμανίας και στη συνέχεια, κυρίως κατά τη διάρκεια του μερκαντιλισμού, ενισχύεται ο άξονας Μεσόγειος-Ρήνος-Βόρεια θάλασσα. Τέλος, ο εκβιομηχανισμός του 19ου αιώνα θα προσδώσει το αποφασιστικό δημογραφικό και οικονομικό του βάρος στην ίδια ακριβώς περιοχή (*Vandermotten, Ch., 1999*). Οι υπόλοιποι μεγάλοι πυρήνες της βορειοδυτικής Ευρώπης, το λεκανοπέδιο του Παρισιού, η περιοχή της Λυών και το Βερολίνο, χωρίζονται από το δίκτυο πόλεων της “μεγαλούπολης” με ζώνες πιο αραιοκατοικημένες και αγροτικές περιοχές. Προς τα ανατολικά, ο κεντροευρωπαϊκός άξονας συνδέεται μ’ ένα δευτερεύοντα άξονα με μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα, από τα ανατολικά προς τα δυτικά, από τη Σαξονία ως την Άνω Σιλεσία, ο οποίος οφείλει την ανάπτυξή του από τη μια στην εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση της περιοχής τον 19ο αιώνα κι’ από την άλλη στον προϋπάρχοντα οδικό άξονα σύνδεσης της Μπρίζ με την Κρακοβία.

Με τη βιομηχανική επανάσταση, έκανε παράλληλα την εμφάνισή του και το φαινόμενο της άνισης πληθυσμιακής — και ευρύτερης — ανάπτυξης των πόλεων, το οποίο πολύ χαρακτηριστικά ονομάστηκε «αστική επανάσταση» (*Harvey Cox, W., 1977*). Το φαινόμενο της αστικοποίησης σε ορισμένες χώρες ξεκίνησε αμέσως, τον 19ο αιώνα, ενώ σε άλλες εμφανίστηκε πιο καθυστερημένα, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Τα βασικά αίτια του φαινομένου συνοψίζονται στις ευρύτερες πιέσεις που ασκήθηκαν κατά τη διάρκεια μετάβασης από τον αγροτικό στον βιομηχανικό τρόπο παραγωγής με αποτέλεσμα την αύξηση της ελκτικότητας των μεγάλων αστικών κέντρων σε συνδυασμό με τη σημαντική ροή των αγροτικών πληθυσμών προς αυτά, εξαιτίας των προσδοκιών για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Η αστικοποίηση λοιπόν δεν σχετίζεται μόνο με τη διόγκωση των αστικών πληθυσμών, αλλά και με τη γενικότερη τάση για

αλλαγή στον τρόπο ζωής και με το ίδιο το σύστημα κοινωνικής οργάνωσης. (Hope, T.-E., 1956), (Kingsley, D., 1965 και 1976).

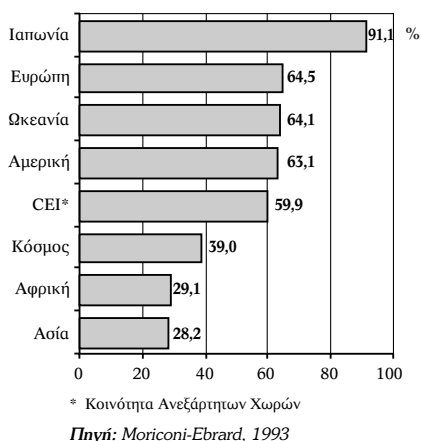
Το φαινόμενο συγκέντρωσης των πληθυσμών στα αστικά κέντρα συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα και όπως δείχνουν τα πράγματα, τίποτα δεν προδικάζει ότι αυτό θα κοπάσει στο μέλλον (Κατοχιανού, Δ., 1980)

Γράφημα 1.1. Παγκόσμιος ρυθμός αστικοποίησης, 1800-2050 (πόλεις > 20.000 κατοίκους)

Πηγή: Μιχαλάς, Α., Δημογραφία, 2002

Γράφημα 1.2. Συντελεστής αστικοποίησης

Πίνακας 1.1. Αστικοί πληθυσμοί

	Αστικός πληθυσμός (εκατομ. κατ.)	Οικισμοί > 10.000 κατ.
Ευρώπη	311	4.950
Αφρική	133	2.527
Αμερική	379	3.347
Ασία	708	8.023
Ιαπωνία	113	1.011
Ωκεανία	15	165
CEI	172	2.068
Κόσμος	1.693	20.845

Πηγή: Moriconi-Ebrard, 1993.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σήμερα οι αποστάσεις, ως προς τα μεγέθη που χωρίζουν τους πληθυσμούς υπαίθρου-αστικών κέντρων, διευρύνονται όλο και περισσότερο, με κύριο χαρακτηριστικό τη γενικότερη τάση συγκέντρωσης σε ευρύτερες περιοχές γύρω από τα μεγάλα ασικά. Το 19% του πληθυσμού της Γαλλίας κατοικεί στην ευρύτερη περιφέρεια του Παρισιού (Ile-de-France) και το 9,6% στην περιφέρεια Rhône-Alpes. Το 42% του πληθυσμού της Αυστρίας κατοικεί στην περιφέρεια της Βιέννης, το 33% του πληθυσμού της Πορτογαλίας κατοικεί στην περιοχή της Λισαβόνας, ενώ το 33% του πληθυσμού της Ελλάδας κατοικεί στον νομό Αττικής.

Προς τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, στις αναπτυγμένες χώρες, η κατανομή των πληθυσμών σε επίπεδο περιφερειών και αστικών περιοχών στην πράξη βρίσκεται κάτω απ’ την επιρροή δύο διαφορετικών αντιφατικών κατευθύνσεων. Η πρώτη έχει ως αποτέλεσμα την υπερσυγκέντρωση των κατοίκων σε όλο και πιο περιορισμένες εκτάσεις κάθε κλίμακας, όπως μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές, σύνθετες αστικές ζώνες, κεντρικά τμήματα αστικοποιημένων περιοχών. Η δεύτερη κατεύθυνση, ευρισκόμενη κάτω απ’ την επιρροή των παραπάνω πολωτικών τάσεων, έχει το χαρακτηριστικό να “αντιδρά” σ’ αυτές επιφέροντας χαρακτηριστικά φαινόμενα οικονομικής και δημογραφικής διάχυσης. Συγκεκριμένα, το φαινόμενο εμφανίζεται με μετακινήσεις πληθυσμών σε μικρά περιφερειακά περιαστικά κέντρα, όλο και πιο απομακρυσμένα και αποκομμένα απ’ το κυρίως αστικό κέντρο, με την επανάκτηση της σημασίας πόλεων μικρού και μεσαίου μεγέθους σε ένα πλαίσιο ευρύτερης αστικοποίησης, καθώς και με ένα αυξανόμενο σταδιακά ενδιαφέρον από τη μεριά της Διοίκησης και του Κράτους, σε συγκεκριμένες πολιτικές αποκέντρωσης. Το παραπάνω φαινόμενο είναι χαρακτηριστικό σ’ ένα σύνολο ευρωπαϊκών χωρών, ιδιαίτερα αυτών που βρίσκονται σε άμεση επαφή με τη Μεσόγειο, ακολουθούν δηλαδή τον άξονα Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία και Ελλάδα (*Anastasiadis, A., Burgel, G., 1998*).

1.2.1. Φαινόμενα αστικοποίησης στην «ενδιάμεση» – πρώην ανατολική – Ευρώπη

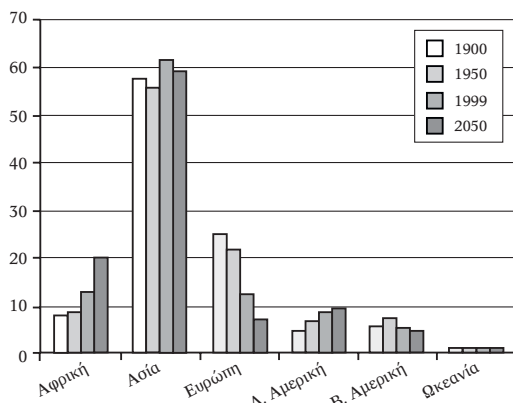
Με διαφορετικό τρόπο κάνει την εμφάνισή του το φαινόμενο της αστικοποίησης στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες του ανατολικού μπλοκ, οι περισσότερες από τις οποίες είναι χώρες της «ενδιάμεσης»¹ Ευρώπης. Ως προς τα μεγέθη των πληθυσμών, οι χώρες αυτές, παρόλες τις διαφοροποιήσεις, εμφανίζουν

1. Βλέπε §6.2

μια γενική ομοιογένεια. Οι μητροπολιτικές περιοχές που διαμορφώνονται γύρω από τις πρωτεύουσες των κρατών αυτών συνήθως δεν συγκεντρώνουν περισσότερο απ' το 20% του πληθυσμού, αφήνοντας την ύπαιθρο να διατηρεί σημαντικό τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού. Το σχήμα αυτό έχει τις ρίζες του σε δύο αιτίες. Από τη μιά στην επικράτηση της δουλείας στο μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής Ευρώπης από το 16ο αιώνα και μετά· τη στιγμή που η δυτική Ευρώπη μετέβαινε από τον φεουδαρχισμό στον καπιταλισμό, η ζώνη που περικλείοταν από τη Βαλτική θάλασσα και τα Βαλκάνια ζούσε την ενίσχυση ενός δεσποτικού συστήματος που βασίζοταν στις μεγάλες ιδιοκτησίες—. Από την άλλη πλευρά, ο αποκεντρωτικός χαρακτήρας της χωροταξικής πολιτικής που ακολούθησαν, μετά το 1945, τα σοσιαλιστικά καθεστώτα συνέβαλε στη διατήρηση των ισχυρών αγροτικών πληθυσμών. Η αρχή της ομοιογενούς και ισότιμης διαχείρισης του χώρου περιόρισε το φαινόμενο της αστικοποίησης κατακερματίζοντας τον αστικό δυναμισμό αναστέλλοντας την ανάπτυξη μεγάλων μητροπόλεων. Παράλληλα, με την ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς, ένα μεγάλο τμήμα του ενεργού πληθυσμού που εργαζόταν στα αστικά κέντρα εξακολούθησε να διαμένει στην ύπαιθρο. Ένας ακόμη λόγος, καθαρά δημογραφικός, της παραπάνω πληθυσμιακής εξέλιξης στην ανατολική Ευρώπη ήταν ο περιορισμός της θνησιμότητας και η διατήρηση μιας υψηλής σχετικά γεννητικότητας, φαινόμενα που προκάλεσαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο σημαντική αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας στις αγροτικές περιοχές (*Vandermodden, Ch., 1999*). Στη συνέχεια όμως, ιδιαίτερα μετά την κοινωνικοπολιτική «μετάβαση», η έντονη εκβιομηχάνιση των αστικών κέντρων και η εγκατάλειψη των επαγγελματιών του πρωτογενή τομέα, σε συνδυασμό με τα οικονομικά προβλήματα και τις ανάγκες εξεύρεσης δουλείας των κατοίκων της υπαίθρου, έστρεψαν τους πληθυσμούς προς τις μεγάλες πόλεις, εντείνοντας το φαινόμενο της αστικοποίησης με όλες τις ευρύτερες συνέπειές του (*Wackermann, G., Rey, V., Aquatias, C., 1997*).

1.3. Πληθυσμιακή δυναμική στην ΕΕ

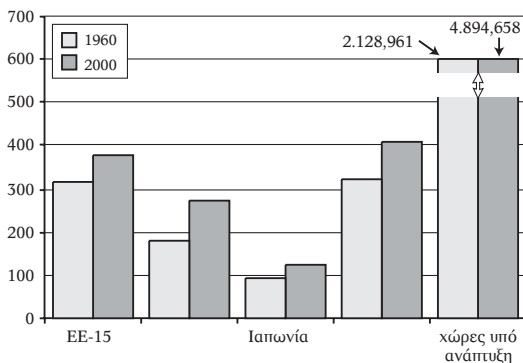
Στα μέσα του 2000, η ΕΕ αριθμούσε 377 εκατομμύρια κάτοικους και σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat, την 1-1-2004 ο πληθυσμός της είχε αυξηθεί ελάχιστα φτάνοντας τα 380,8 εκατομμύρια, χωρίς σ' αυτά να συμπεριληφθεί ο πληθυσμός των 10 νέων κρατών-μελών που ανερχόταν στα 74,1 εκατομμύρια. Με τον τρόπο αυτό η ΕΕ-15 τοποθετείται 3η στη διεθνή κατάταξη, αρκετά πίσω από την Κίνα (1,262 δισεκατομ. κατοίκους) και τις Ινδίες

Γράφημα 1.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη (1900-2050)

Πηγή: United Nations Population Division

(1.014 δισεκατομ.), μπροστά όμως από τις Ηνωμένες Πολιτείες (276 εκατομ.), τη Βραζιλία (173 εκατομ.) και την Ιαπωνία (127 εκατομ.) (Eurostat, *démographie, 2004*) (Γραφ. 1.3 και 1.4).

Σε ό,τι αφορά στην έκτασή της, η ΕΕ καταλαμβάνει την 8^η θέση σε παγκόσμιο επίπεδο, με συνολική επιφάνεια 3,23 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα. Σε κάθε καινούργια διεύρυνση, τα σύνορά της επεκτείνονται προς όλα τα σημεία του ορίζοντα: με αφετηρία τη δυτική Ευρώπη και με κατευθύνσεις προς την ανατολική Μεσόγειο με την Ελλάδα, προς τη δυτική Μεσόγειο με την Ισπα-

Γράφημα 1.4. Παγκόσμιος πληθυσμός κατά μεγάλες περιοχές (σε εκατομμύρια), (1960-2000)

Πηγή: Eurostat - Statistiques Sociales Européennes: Démographie, édition 2001

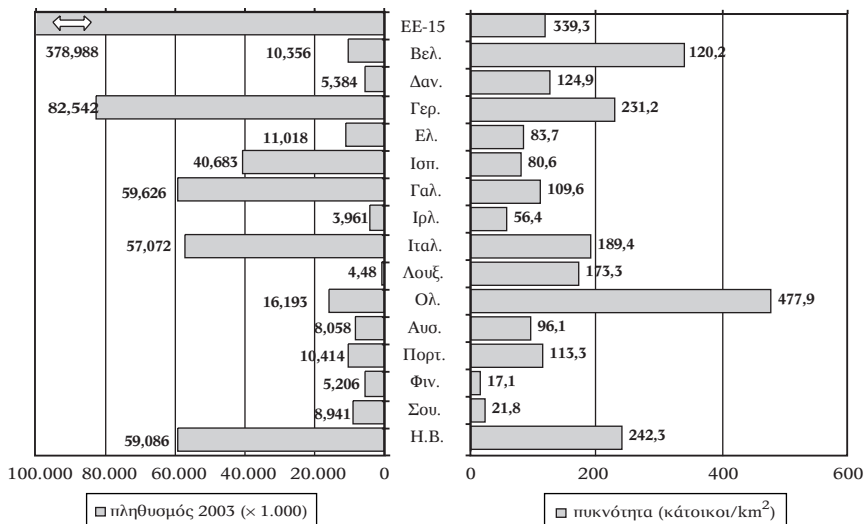

νία και την Πορτογαλία, προς τον ευρωπαϊκό βορρά με τις σκανδιναβικές χώρες Σουηδία και Φινλανδία, προς την «ενδιάμεση» Ευρώπη με την ανατολική Γερμανία και την Αυστρία και στη συνέχεια με 8 ακόμη χώρες της «ενδιάμεσης» Ευρώπης καθώς και δύο χώρες της νότιας Μεσογείου, της Κύπρου και της Μάλτας. Τα ίδια τα κράτη της ΕΕ διαφέρουν σημαντικά ως προς τα μεγέθη της επιφάνειάς τους, από το Λουξεμβούργο με 2.600 km², μέχρι τη Γαλλία και την Ισπανία που ξεπερνούν τα 500.000 km² (Γραφ. 1.5.).

Σε ό,τι αφορά στους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού της ΕΕ, είναι φανερό ότι αυτοί τα τελευταία χρόνια βρίσκονται σε καθεστώς ύφεσης. Το 2000, ο πληθυσμός της ΕΕ αυξήθηκε κατά 1 εκατομμύριο περίπου κατοίκους – η αντίστοιχη αύξηση το 1999 ήταν 996.000 κάτοικοι – και ο ακαθάριστος συντελεστής ολικής αύξησης το 2000 παρουσίασε περιορισμένη σχετικά θετική μεταβολή (2,8‰ έναντι 2,6‰ αύξησης το 1999 και 2,3‰ το 1998). Οι παραπάνω πληθυσμιακές εξελίξεις εξηγούνται περισσότερο από το ίδιο το πρόσχημο της φυσικής αύξησης του πληθυσμού (372.000 άτομα το 2000, έναντι 261.000 το 1999) παρά από το μεταναστευτικό ισοζύγιο, το οποίο εξάλλου παρουσιάζει σταθεροποιητικές τάσεις σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο (680.000 άτομα το 2000, έναντι 731.000 το 1999) και του οποίου η τιμή δύσκολα επαληθεύεται εφόσον δύσκολα μπορεί να συμπεριλάβει την παράνομη μετανάστευση.

Εντούτοις, η πραγματικότητα βρίσκεται αλλού, στη διαχρονική εξέλιξη των σχετικών δεικτών και αποτυπώνεται αν συγκριθούν οι σημερινές τιμές π.χ. της

Γράφημα 1.5. Πληθυσμοί – Πυκνότητες των χωρών της ΕΕ-15 (2003)

φυσικής αύξησης του πληθυσμού (2000: 372.000 άτομα), με τις αντίστοιχες τιμές στις αρχές της δεκαετίας του '60 (κατά μέσο όρο 2,5 εκατομμύρια άτομα). Την εποχή εκείνη, οι τιμές των συντελεστών φυσικής αύξησης πληθυσμού ήταν της τάξης του 8‰, έναντι 1‰ που είναι σήμερα (0,8‰ το 2002). Τα αίτια της φθίνουσας πορείας του δείκτη αποδίδονται κυρίως στη συνεχή μείωση των γεννήσεων στο σύνολο της ΕΕ (μείωση της τάξης του 33% περίπου τον χρόνο). Αντίθετα, ο αριθμός των θανάτων παραμένει σχεδόν σταθερός από το 1960 (γύρω στα 3,6-3,7 εκατομμύρια τον χρόνο).

Σε σχέση με τον παγκόσμιο πληθυσμό, το ποσοστό της ΕΕ βρίσκεται σε ύφεση εδώ και πολλά χρόνια. Η ΕΕ-15 αποτελούσε μέχρι το 1960 περισσότερο απ' το 10% του παραπάνω συνολικού πληθυσμού, ενώ σήμερα το ποσοστό αυτό έχει πέσει κάτω απ' το 6,2% και στην περίπτωση μάλιστα που οι σημερινές δημογραφικές και μεταναστευτικές τάσεις διατηρηθούν, προβλέπεται ότι το 2020 θα περιοριστεί στο 5%. Ενώ ο πληθυσμός στις περισσότερες “υπο-ανάπτυξη” χώρες αυξάνεται αλματωδώς, ο συντελεστής αύξησης πληθυσμού της ΕΕ παραμένει ιδιαίτερα χαμηλός. Συγκεκριμένα, ενώ ο παγκόσμιος πληθυσμός από τα μέσα του 1999 μέχρι τα μέσα του 2000 έχει αυξηθεί κατά 78 εκατομμύρια κατοίκους, οι χώρες της ΕΕ δεν συμμετείχαν παρά στο 1% της αύξησης αυτής, ενώ η Κίνα συμμετείχε στο 15% και οι Ινδίες στο 21%. Κατά το ίδιο διάστημα, οι ΗΠΑ κατέγραψαν ένα συντελεστή αύξησης (+9‰) τρεις φορές μεγαλύτερο από αυτό της ΕΕ. Υπάρχουν όμως και ορισμένες αναπτυγμένες χώρες, όπως η Ιαπωνία και η Ρωσία, με χαμηλότερο συντελεστή αύξησης πληθυσμού απ' αυτόν της ΕΕ (*Bongaarts, J., 1992*).

Σύμφωνα τώρα με τις στατιστικές εκτιμήσεις, τα πληθυσμιακά μεγέθη της ΕΕ καθώς και ο ρυθμός αύξησής τους βρίσκονται σε φάση ανακατατάξεων. Μετά από αιώνες συνεχών θετικών μεταβολών, το τέλος της αύξησης του ευρωπαϊκού πληθυσμού διαγράφεται στον ορίζοντα. Εντούτοις, η στιγμή που θα ξεκινήσει η διαδικασία της ύφεσης καθώς και η ίδια η έντασή της, διαφοροποιούνται σημαντικά ανά χώρα, όπως θα φανεί και στη συνέχεια. (*Eurostat, La situation sociale dans l' Union européenne, 2002*).